

Є. С. Назимко, доктор юридичних наук, професор,
перший проректор
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-4949-4155

Г. С. Буга, доктор юридичних наук, доцент,
начальник відділу організації наукової роботи
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-3957-7387

ПРИНЦИП НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ

Конституційний принцип незалежності суддів забезпечує важливу роль судової гілки влади в механізмі захисту прав і свобод громадян та є запорукою реалізації права на судовий захист, передбаченого статтею 55 Основного Закону України. Будь-яке зниження рівня гарантій незалежності суддів суперечить конституційній вимозі неухильного забезпечення незалежного правосуддя та права громадян на захист прав і свобод незалежним судом, оскільки призводить до обмеження можливостей реалізації цього конституційного права, а отже, суперечить статті 55 Конституції України. Незалежність судової влади нарівні з законодавчою та виконавчою владою є невід'ємною ознакою правової держави, в якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод. В Україні закріплено незалежність судів як конституційний принцип організації та діяльності судів для забезпечення права особи на такий захист. Незалежність судової гілки влади, як і кожного судді, є не лише гарантією, передбаченою ст. 126 Конституцією України, але й запорукою довіри громадян до судової системи. Незалежність суддів полягає в їх самостійності, відсутності будь-якого стороннього впливу та втручання, вирішення суддею судового спору за своїм внутрішнім переконанням, не пов'язаності під час здійснення правосуддя будь-якими обставинами, іншою (окрім закону) волею. Відповідно до ст. 124, 126 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Вплив на суддю в будь-який спосіб забороняється. Згідно зі ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції та законів України, а також на засадах верховенства права. Слід зазначити, що стаття 126 Конституції України починається із слів: «незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України». У подальшому зазначається, що вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється. Суддя не може бути затриманий або утримуваний під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом без згоди Вищої ради правосуддя за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддя не може бути притягнутий до відповідальності за ухвалені ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. Суддя обіймає посаду безстроково. Особиста безпека судді та членів його сім'ї забезпечується державою.

Ключові слова: незалежність суддів, суддя, суд, судова гілка влади, незалежність судової влади.

Ye. S. Nazymko, H. S. Buha. Principle of judicial independence

The constitutional principle of independence of judges ensures the important role of the judicial branch of government in the mechanism for protecting the rights and freedoms of citizens and the guarantee of the implementation of the right to judicial protection provided for in Article 55 of the Basic Law of Ukraine. Any reduction in the level of guarantees of the independence of judges contradicts the constitutional requirement of strict provision of independent justice and the right of citizens to the protection of rights and freedoms by an independent court, since it leads to a limitation of the possibilities for the implementation of this constitutional right, and therefore contradicts Article 55 of the Constitution of Ukraine. The independence of the judiciary, along with the legislative and executive powers, is an integral feature of the rule of law, where everyone has the right to judicial protection of their rights and freedoms. In Ukraine, the independence of courts is enshrined as a constitutional principle of the organization and activities of courts to ensure the human right to such protection. The independence of the judicial branch of government, as well as of every judge, is not only a guarantee provided for in Art. 126 of the Constitution of Ukraine, but also a guarantee of citizens' trust in the judicial system. The independence of judges lies in their independence, the absence of any outside influence and interference, the judge's resolution of a judicial dispute according to his own inner conviction, and the unrelatedness in the administration of justice to any circumstances or will other than the law. According to Art. 124, 126 of the Constitution of Ukraine, justice in Ukraine is carried out exclusively by the courts. Influencing the judge in any way is prohibited. According to Art. 6 of the Law of Ukraine "On the Judicial System and Status of Judges", when administering justice, courts are independent of any illegal influence. Courts administer justice on the basis of the Constitution and laws of Ukraine, as well as on the basis of the rule of law. It should be noted that Article 126 of the Constitution begins with the words: "the independence and inviolability of a judge are guaranteed by the Constitution and laws of Ukraine." It is further noted that influencing a judge

in any way is prohibited. A judge cannot be detained or held in custody or under arrest until a guilty verdict is passed by the court without the consent of the High Council of Justice, with the exception of the detention of a judge during or immediately after the commission of a grave or especially grave crime. A judge cannot be held accountable for his judicial decision, except for committing a crime or disciplinary offense. A judge holds office for an indefinite period. The personal safety of the judge and his family members is ensured by the state. An exclusive list of grounds for dismissal of a judge or termination of his powers is also provided. Article 129 of the Constitution of Ukraine also begins with words indicating the need to observe the principle of judicial independence: a judge, when administering justice, is independent and guided by the rule of law. In the following, this article provides the basic principles of legal proceedings, which together indicate the position of the legislation that to ensure the independence of a judge, it is necessary not only to standardize guarantees of independence, but also to comply with the principles of legal proceedings and the principle of the rule of law by the judge himself.

Key words: independence of judges, judge, court, judicial branch of government, independence of the judiciary.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день утвердження верховенства права у сфері правосуддя є дуже важливим аспектом, адже кожен громадянин нашої держави, відповідно до чинного законодавства, має право на захист своїх порушених прав чи свобод незалежним та неупередженим судом. Однак наша судова система має ряд загострених проблем, які пов'язані саме із забезпеченням незалежності [1, с. 47].

Без незалежних суддів неможливо побудувати правову державу, забезпечити ефективний захист прав, створити ефективну та справедливу правову систему. У суспільстві поки що не визріло розуміння того, що така незалежність потрібна насамперед для його нормального розвитку, а не лише суддям. Вона є найважливішою передумовою утвердження верховенства права та основною гарантією здійснення справедливого судочинства, фундаментальною засадою організації державної влади у демократичній державі. Лише за умови діяльності незалежного суду можливий ефективний захист прав і свобод людини і громадянина, юридичних осіб, інтересів суспільства та держави [2]. Отже, принцип незалежності суддів має важливе значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Принцип незалежності суддів був предметом наукових досліджень Галайденко Т.В., Кічмаренко С.М., Назаров І.В., Скрипченко В.О. та інших провідних науковців. Однак, низка аспектів принципу незалежності суддів, потребують додаткового опрацювання.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення принципу незалежності суддів.

Виклад основного матеріалу. Принцип незалежності суддів походить від правової природи суду, а тому поширюється на всіх без винятку суддів як національних, так і міжнародних судів, незважаючи на відмінності їх правового статусу. Те саме стосується питань судоустрою в демократичних державах, які хоча і мають національні особливості, проте пов'язані спільними міжнародними стандартами [3, с. 36].

Незалежність судової гілки влади, як і кожного судді, є не лише гарантією, передбаченою ст. 126 Конституції України, але й запорукою довіри громадян до судової системи. Незалежність суддів полягає в їх самостійності, відсутності будь-якого стороннього впливу та втручання, вирішення суддею судового спору за своїм внутрішнім переконанням, непов'язаності під час здійснення правосуддя будь-якими обставинами, іншою (окрім закону) волею. Відповідно до ст. 124, 126 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Вплив на суддю в будь-який спосіб забороняється. Згідно зі ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції та законів України, а також на засадах верховенства права [4].

Слід зазначити, що стаття 126 Конституції України починається із слів: «незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України». У подальшому зазначається, що вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється. Суддя не може бути затриманий або утримуваний під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом без згоди Вищої ради правосуддя за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддя не може бути притягнутий до відповідальності за ухвалене ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. Суддя обіймає посаду безстроково. Особиста безпека судді та членів його сім'ї забезпечується державою. Також наводиться виключний перелік підстав для звільнення судді з посади або припинення його повноважень. Стаття 129 Конституції України також починається зі слів, які свідчать про необхідність дотримання принципу незалежності судді: суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права. В подальшому у зазначеній статті наводяться основні засади судочинства, що у сукупності свідчить про позицію законодавства, що для забезпечення незалежності судді потрібно не лише унормування гарантій незалежності, а й дотримання самим суддею засад судочинства та принципу верховенства права [5, с.572–573].

Як доводиться в Рішенні Конституційного Суду України від 3 червня 2013 № 3-рп/2013 конституційний принцип незалежності суддів забезпечує важливу роль судової гілки влади в механізмі захисту прав і свобод громадян та є запорукою реалізації права на судовий захист, передбаченого статтею 55 Основного Закону України. Будь-яке зниження рівня гарантій незалежності суддів суперечить конституційній вимозі неухильного забезпечення незалежного правосуддя та права громадян на захист прав і свобод незалежним

судом, оскільки призводить до обмеження можливостей реалізації цього конституційного права, а отже, суперечить статті 55 Конституції України.

Отже, питання забезпечення незалежності судової влади та незалежності судді, зокрема, під час здійснення судочинства мають велике значення, і не тільки тому, що їх дотримання гарантоване Конституцією України: незалежність судді є необхідною гарантією реалізації справедливого судочинства. Лише за умови функціонування незалежного суду можливий ефективний захист прав і свобод людини й громадянина, юридичних осіб, гарантованих законодавством інтересів суспільства та держави [6, с. 177].

Слід відмітити, що у правовій демократичній державі суд, здійснюючи правосуддя на засадах законності, об'єктивності та неупередженості, вирішує конфлікти в усіх сферах суспільних відносин, зокрема визначає відповідальність органів державної влади перед громадянами України [6, с. 176].

Як зазначає С.І. Пушкар, досліджуючи поняття «незалежність суддів» варто зазначити, що в юридичній літературі відсутній єдиний підхід до його розуміння. Так, Т.В. Галайденко пропонує під незалежністю судді розуміти елемент його правового статусу, забезпеченого державно-правовими гарантіями, вільно, неупереджено і справедливо здійснювати судочинство за своїм внутрішнім переконанням на підставі та у межах закону, без будь-якого неправомірного впливу для ефективного захисту прав і свобод людини та інтересів держави [7, с. 4]. У свою чергу, М.Д. Савенко вважає, що незалежність суддів є системою заходів, що забезпечують вирішення спірного правового питання суддею за своїм внутрішнім переконанням на підставі закону без будь-якого стороннього втручання у здійснення правосуддя як ефективний захист прав і свобод людини [8, с. 98; 9, с. 337].

Гарантії незалежності суддів лежать в різних площинах, тому в юридичній літературі розповсюджена класифікація, згідно з якою вони поділяються на загальні і правові. До першої групи гарантії незалежності суддів входять: політичні, економічні, ідеологічні гарантії, а до групи правових – судоустрійні (організаційні) та процесуальні гарантії. На думку В.О. Гринюк, організаційні та процесуальні гарантії за своєю природою і значенням є близькими. Однак якщо перші спрямовані перш за все на створення необхідних умов для нормального функціонування судової системи, то останні являють собою різноманітні способи і правові засоби реалізації незалежності судді безпосередньо в процесі розгляду кримінальних справ [10, с. 131].

Т.В. Галайденко, зазначає, що незалежність суддів є основною передумовою функціонування самостійної й авторитетної судової влади, здатної забезпечити об'єктивне й безстороннє правосуддя, ефективно захистити права і свободи людини і громадянина [11, с. 28–40].

Характеризуючи даний принцип, не можна не відзначити, що ступінь його втілення в реальній дійсності залежить не лише від повноти нормативного закріплення. Вплив на його сутність мають також й національні правові традиції, що існують у державі, особливості еволюції правової системи, рівень правосвідомості в суспільстві, менталітет громадян, рівень економічного розвитку країни. Ці фактори відіграють важливу роль оскільки сама по собі незалежність не тільки передбачає широкі права судді при здійсненні правосуддя, а й накладає на нього певні обмеження, які покликані не допустити її переростання у всюдозволеність. Причому самообмеження яке, як правило, на законодавчому рівні не врегульовується, має не поступатися за своїм значенням прямим нормативним заборонам, що, в свою чергу, посилює роль правил професійної етики суддів [12, с. 99–100].

Незалежність судової влади є не самоціллю, а необхідною умовою реалізації права людини на справедливість правосуддя, принципу верховенства права. «...Метою забезпечення незалежності судової влади є гарантування кожній особі основоположного права на розгляд справи справедливим судом лише на законній підставі та без будь-якого стороннього впливу... Незалежність суддів гарантується незалежністю судової влади загалом. Це є основним принципом верховенства права» [13].

Цілком слушною є думка Ю. Полянського, що незалежність суддів, поєднана з усвідомленням ними своєї відповідальності перед суспільством і учасниками судового процесу, сприймається у суспільній свідомості як важлива соціальна цінність і надбання сучасного демократичного суспільства. Судочинство може стати правосуддям у буквальному розумінні цього слова лише у разі, коли воно здійснюється незалежним суддею [14, с. 82]. Проте тут варто додати, що незалежним має бути не лише суддя, а й судова гілка влади загалом. При цьому необхідним є існування власної корпоративної культури суддів, у межах якої вони відчували б власну причетність до суддівського корпусу загалом і сприймали індивідуальну незалежність як невід'ємну частину незалежного правосуддя [15, с. 16].

Ефективне виконання судовою владою її функцій можливе лише за умови її незалежності, що є характерною відмінною рисою саме судової влади. Більше того, виходячи із доктрини конституціоналізму, суди повинні бути повністю незалежні від органів законодавчої влади, діяти не як інструменти обраного більшістю законодавчого органу, а як слуги конституційного ладу, загалом [16, с. 11–12]. Незалежність судової гілки влади забезпечується, по-перше, відокремленістю її в системі поділу державної влади; по-друге, неможливістю інших гілок державної влади впливати на рішення судів або скасовувати їх; по-третє, гарантіями незалежності суддів [17, с. 58].

В юридичній літературі доволі ґрунтовно висвітлено ознаки незалежності суддів, а саме – вона: 1) не є абсолютною, адже обмежена законом, процедурними рамками, в межах яких здійснюється судова влада;

2) є легітимною лише під час здійснення процесуальної діяльності судді; 3) містить елемент особистісної незалежності суддів (тобто наявність у судді певних морально-психологічних якостей, які сприяють реалізації права судді самостійно приймати рішення по справі); 4) передбачає незалежність як від зовнішнього (фактори, що знаходяться за межами судової системи), так і внутрішнього (фактори усередині самої судової системи) впливу на процес прийняття суддею рішення по справі; 5) забезпечується погрозою застосування кримінального покарання у випадку порушення незалежності [15, с. 17].

Отже, незалежність суддів є загальновизнаним принципом здійснення правосуддя в усіх демократичних державах, основною засадою, якою керуються у своїй діяльності міжнародні судові установи. Забезпечення справедливого правосуддя є неможливим без абсолютної незалежності суддів. Так, В.М. Лаговським було проведено дослідження незалежності судової влади як здатності судів і суддів здійснювати правосуддя без впливу інших гілок влади, окремих осіб чи контролю з їх сторони [18, с. 10]. Принцип незалежності суддів дістав відображення у багатьох міжнародно-правових актах. Так, стаття 10 Загальної декларації прав людини визначила право кожного на розгляд справи щодо його прав чи обов'язків або кримінального обвинувачення стосовно нього незалежним та безстороннім (неупередженим) судом [19; 20, с.49].

Отже, незалежність судової влади нарівні з законодавчою та виконавчою владою є невід'ємною ознакою правової держави, в якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод. В Україні закріплено незалежність судів як конституційний принцип організації та діяльності судів для забезпечення права особи на такий захист.

Список використаних джерел:

1. Кічмаренко С.М. Міжнародний і зарубіжний досвід забезпечення незалежності судової влади. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. Випуск № 1. 2017. С.46–56.
2. Поняття незалежності судді та проблематика впливу на його діяльність. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9932/>.
3. Камінська І. Концепція принципу незалежності суддів у праві Європейського Союзу. *International Science Journal of Jurisprudence & Philosophy*. 2022; 1(2). С. 35-47.
4. Гороцький О. Незалежність суддів vs безкарність суддів: як знайти баланс. *Юридична газета online*. №49(703). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/nezalezhnist-suddiv-vs-bezkarnist-suddiv-yak-znayti-balans.html>.
5. Назаров І.В. Недоліки нормативного регулювання незалежності суддів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №7. С. 572–575.
6. Скрипченко В.О. Незалежність суддів як гарантія законності в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №1. С. 176–178.
7. Галайденко Т.В. Гарантія незалежності суддів та їх реалізація в сучасній Україні: автореф. дис. канд. юр. наук. Одеса, 2013. 20 с.
8. Савенко М.Д. Незалежність суддів та її правове забезпечення. Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: Матеріали міжнар. наук.-практ. семінару (м. Харків 30-31 берез. 2005 р.). Харків; Київ: ЦНТ «Гопак», 2006. С. 97–102.
9. Пушкар С.І. Забезпечення незалежності суддів як гарантія їх діяльності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 78: частина 2. С.336–341.
10. Гринюк В.О. Гарантії забезпечення незалежності суду у кримінальному процесі. *Право і суспільство*. 2012. № 5. С. 131–135.
11. Галайденко Т. До питання розмежування категорій «принцип незалежності суддів» та «гарантія його реалізації». *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. № 3. С. 28–40. URL: <http://www.vru.gov.ua/Docs/a031110.pdf>.
12. Штефан О.О. Принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону в цивільному судочинстві України. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/download/6387/7388/>.
13. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, пп. 3, 4. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a38.
14. Полянський Ю.Є. Незалежність судді – правова і соціальна цінність. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2011. Т. 10. С. 80–90.
15. Крижова О.Г. Незалежність судової влади та суддів у контексті реалізації принципу верховенства права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Серія ПРАВО. Випуск 45. Том 1. С. 15–18.
16. Аллан Т.Р.С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права / Т.Р.С. Аллан; пер. Р. Семків., Київ. Видавничий Дім «Києво-Могилянська академія», 2008.
17. Бориславська О. Незалежність судової влади як умова існування конституціоналізму. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/6/12.pdf>.
18. Лаговський В.М. Принцип розподілу влади та його вплив на систему стримувань і противаг. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Вип. 1. С. 7–11.
19. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
20. Ювчиця О. В. Міжнародні та європейські стандарти незалежності та безсторонності суду в цивільному судочинстві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 2. С. 48–51.